

КАМУНІКАЦЫЙНЫЯ ЯКАСЦІ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТА

В. М. Шаршнёва

(Установа адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова»,
кафедра агульнага і славянскага мовазнаўства)

У артыкуле ідзе гаворка аб важнасці захавання патрабаванняў да культуры маўлення журналіста. Увага засяроджваецца на такіх камунікацыйных якасцях маўлення, як правільнасць, дакладнасць, лагічнасць.

Прафесія журналіста прад'яўляе асаблівыя патрабаванні да маўленчай культуры, паколькі ў сучасным грамадстве большасць успрымае маўленне СМІ ў якасці эталона. Камунікацыйныя якасці маўлення – прыкметы добрага, культурнага маўлення, якія забяспечваюць эфектыўнасць зносін і гарманічнае ўзаемадзеянне іх удзельнікаў. Паводле В. І. Іўчанкава, “у журналістыцы важнымі з’яўляюцца класічныя крытэрыі пабудовы маўлення: **правільнасць**, калі тэкст адпавядае дзеючым моўным нормам; **дакладнасць**, калі журналіст ведае значэнне слова і адчувае яго семантычныя нюансы; **лагічнасць**, якая вынікае са структуры маўленчай семантыкі, з сэнсавай сінтагматыкі моўных адзінак на прадмет іх адпаведнасці законам логікі; **чыстата** маўлення, калі ў тэксце адсутнічаюць неўласцівыя для літаратурнай мовы словы, уключаючы герметычную лексіку, якая адмаўляецца эстэтычнымі нормамі; **выразнасць**, што надае тэксту вобразнасць і экспрэсію; **багацце** маўлення, якое ўвасабляецца ў разнастайнасці тэксту; **дарэчнасць**, калі тэкст арганізаваны ў адпаведнасці з мэтамі і ўмовамі зносін” [2, с. 41].

Больш падрабязна спынімся на такіх крытэрыях, як правільнасць, дакладнасць, лагічнасць.

Захаванне моўнай нормы ўяўляецца настолькі натуральным для чалавека, які ведае мову, што адступленне ад нормаў закранае свядомасць слухачоў або чытачоў. З пазіцыі культуры маўлення **правільнасць** – асноўная камунікацыйная якасць, якая забяспечвае ўзаемаразуменне. Як адзначае Б. М. Галавін, “няма правільнасці – не могуць “спрацаваць” іншыя камунікатыўныя якасці – дакладнасць, лагічнасць, дарэчнасць і інш.” [1]. Маўленне правільнае, калі ў ім няма парушэння арфаэпічных, акцэнталагічных, словаўтваральных, марфалагічных, сінтаксічных, лексічных, фразеалагічных, а таксама ўласцівых толькі пісьмоваму маўленню арфаграфічных і пунктуацыйных нормаў. Клопат аб правільнасці маўлення – гэта клопат не толькі аб захаванні мовы, але і аб тым, каб чытач правільна зразумеў усё тое, што піша журналіст.

Дакладнасць маўлення заключаецца ў адпаведнасці сэнсу слоў, выказванняў рэаліям, сітуацыям ці ў выкарыстанні пэўных слоў з пэўнымі, уласцівымі ім значэннямі, якія зафіксаваны ў слоўніках, лінгвістычных даведніках. Дакладнасць маўлення цесна звязана з лексічнай нормай, што рэгулюе правільнасць выбару слова (слоў) для пэўнага кантэксту. Тыповымі памылкамі словаўжывання з'яўляюцца неадпаведнасць слова кантэксту, няправільная лексіка-семантычная спалучальнасць; спалучэнне рознастылявой лексікі; увядзенне канцылярызмаў і штампаў, плеаназмы, таўталогія, моўная недастатковасць.

Лагічнасць маўлення прадугледжвае пабудову несупярэчлівага, паслядоўнага выказвання, у якім асобныя часткі лагічна ўзаемазвязаны. Уласна лінгвістычнай умовай лагічнасці маўлення з'яўляецца авалоданне логікай выкладання. Структурнай перадумовай лагічнага выкладу служыць правільная спалучальнасць моўных элементаў на лексічным, марфалагічным і сінтаксічным узроўнях. Л.Р. Рудзь, І.П. Кудраватых, В.Д. Старычонок называюць наступныя ўмовы лагічнасці [3]: 1) **спалучэнне частак складанага сказа**: парушэнне сувязі паміж часткамі сказа *Грашовая дапамога на адкрыццё сваёй справы выдзелена сям'і Г з вёскі Лютня, якая зарэгістравала і наладзіла вытворчасць свечак з воску на базе пчальніка асабістай падсобнай гаспадаркі* прыводзіць да непаразумення (хто зарэгістраваў і наладзіў вытворчасць свечак з воску: сям'я Грудзініных або цэлая вёска?); 2) **правільны парадак слоў у сказе**. Так, напрыклад, сэнс сказа *«Белтэлекам» 9 мая прадаставіць бясплатныя званкі ветэранам вайны* не зразумелы (хто можа званіць бясплатна: ветэраны сваім блізкім ці знаёмым ці, наадварот, блізкія і знаёмыя ветэранам?); 3) **адмаўленне ад плеаназмаў**. У сказе *Першыя 100 чалавек, якія прабягуць самую большую колькасць кіламетраў, атрымаюць памятныя сувеніры* семантычна лішнія слова памятныя (сувенір, па сутнасці, і ёсць падарунак на памяць); 4) **правільнае спалучэнне сказаў**, якія знаходзяцца побач. Парушана лагічнасць арганізацыі наступных сказаў: *Гэты еўрапейскі рух [“Польмя міру” на Рэспубліцы Беларусь] падобны да алімпійскага. Я думаю, для кожнага грамадзяніна і спартсмена, якому выпадзе гонар да яго дакрануцца, а тым больш несці “Польмя міру”, гэта стане адным з незабыўных момантаў у жыцці*. Невыразная мяжа паміж еўрапейскім рухам і Польмем міру некалькі атаясамлівае гэтыя паняцці, і не зусім зразумела, у чым заключаецца гонар: дакрануцца да руху (магчыма, у пераносным значэнні “мець дачыненне да якой-небудзь падзеі”?) або да польмя (аднак ці магчыма гэта і навошта?); 5) **абазначэнне пераходаў ад адной думкі да другой**. Пры спалучэнні сказаў *На факультэце праводзяцца розныя мерапрыемствы. І вельмі важна, якая маральная і этычная лінія будзе праводзіцца на факультэце* далучальны злучнік і накіроўвае на тое, што будзе ўдакладняцца змест мерапрыемстваў, аднак зварот да планаў факультэта парушае тэма-рэматычную паслядоўнасць членення тэксту, прыводзячы такім чынам да парушэння лагічных сувязей; 6) **члененне тэксту на абзацы**. У публіцыстыцы для найлепшага ўспрымання тэксту пажадана захаванне семантычнага прынцыпу падзелу на абзацы: адна думка павінна афармляцца ў адзін абзац; 7) **лагічнасць на ўзроўні цэлага тэксту**, якая залежыць ад яго кампазіцыі, ад метаду арганізацыі выкладзенага матэрыялу. У Старажытнай Грэцыі і Старажытным Рыме тэксты, якія гучалі перад аўдыторыяй, мелі даволі складаную структуру (як правіла, 6-7 частак). Зараз кампазіцыя тэксту значна прасцейшая: уключае 3 часткі (уступ, асноўная частка і заключэнне). Такая структура лепш за ўсё стварае адчуванне цэласнасці выступлення і спрыяе яго разуменню.

Акрамя адзначаных, варта сказаць, што пэўныя лагічныя патрабаванні павінны захоўвацца пры пабудове сказаў з аднароднымі членамі. Так, у сказе *У Беларусі, як у большасці еўрапейскіх дзяржаў, ЗША, Прыбалтыцы, уведзена абавязковае нашэнне святлоадбівальнікаў для пешаходаў у цёмны час сутак* з раду аднародных членаў сказа трэба выключыць *дзяржавы Прыбалтыкі*, таму што лагічна яны ўключаюцца ў паняцце *еўрапейскія дзяржавы*.

Розныя камунікацыйныя якасці маўлення закранаюць розныя сферы разумовай, маўленчай, сацыяльнай і фізічнай дзейнасці чалавека і грамадства. Парушэнне ўзаемаадносін паміж камунікацыйнымі якасцямі і сферамі разумовай, маўленчай, сацыяльнай і фізічнай дзейнасці чалавека ўплывае на эфектыўнасць любога маўлення. Для журналіста, прафесія якога звязана з павышанай прафесійнай адказнасцю, неабходны дастаткова высокі ўзровень арганізацыі маўлення. Назіранні над тэкстамі друкаваных (ды і не толькі друкаваных!) СМІ паказваюць, што на практыцы маўленне журналіста далёка не заўсёды адпавядае ўказаным крытэрыям. Па сутнасці, у сферы журналісцкай дзейнасці названыя камунікацыйныя якасці можна разглядаць як напрамкі ўдасканалення прамоўніцкага майстэрства.

Літаратура

1. Головин, Б. Н. Основы культуры речи / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 320 с.
2. Ивченков, В. И. Культурологический обзор телевизионной речи (на примере текстов национального канала “Столичное телевидение” / В. И. Ивченков, О. И. Десюкевич // Культура маўлення журналіста : зб. навук. артыкулаў / пад рэд. В. І. Іўчанкава, С. К. Бердніка. – Мінск : БДУ, 2013. – 106 с. – С. 39–47.
3. Рудь, Л. Г. Культура речи: учебное пособие / Л. Г. Рудь, И. П. Кудраватых, В. Д. Стариченок : под общ. ред. В. Д. Стариченка. – Минск : Вышэйшая школа, 2005. – 271 с.